

Renata Pernak
Biuro Edukacji
Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT w Poznaniu
„Wiadomości Historyczne”, Nr 6/2013

Edukacja na rzecz dziedzictwa na poznańskim Ostrowie Tumskim*

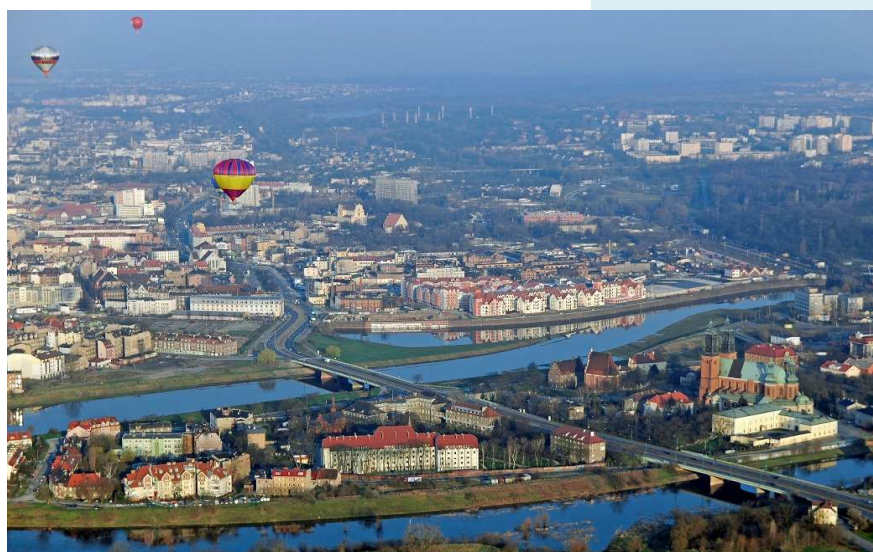
Na skutek prowadzonych badań archeologicznych, nasza wiedza o znaczeniu poznańskiego Ostrowa Tumskiego dla regionu Wielkopolski, a także całego kraju ciągle rośnie. Stąd pomysł, by właśnie na tym terenie zintensyfikować działania w ramach edukacji na rzecz dziedzictwa.

W Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT, instytucji kultury miasta Poznania, od kilku lat podejmowane są systematyczne działania, by dziedzictwo stolicy Wielkopolski, a zwłaszcza Ostrowa Tumskiego, było tematem włączanym w przebieg szkolnych zajęć. W tym celu podjęte zostały kroki, których celem było „uwolnienie” dziedzictwa, a zwłaszcza jego definicji od stereotypów i wypracowanych przez lata klisz. Działania te zyskały także swoje odbicie w proponowanej przez CTK TRAKT ofercie edukacyjnej adresowanej do nauczycieli i uczniów.

Konstatacja 1: Dziedzictwo ma wymiar interdyscyplinarny

Często powtarzanym błędem jest traktowanie dziedzictwa jako synonimu zabytku, pod którym rozumiemy zwykle obiekt nieruchomy będący wytworem człowieka, który chcemy zachować z uwagi na jego wartość (np. artystyczną czy historyczną). Potocznie więc zabytek staje się synonimem wartościowej architektury i taką też definicję przypisuje się błędnie dziedzictwu. Tymczasem zabytki to tylko jedna (choć bardzo ważna) składowa dziedzictwa. Na przestrzeni lat jego definicja silnie ewoluowała, dążąc do coraz szerszego ujęcia. Do dziedzictwa materialnego w wymiarze kulturowym dodano także dziedzictwo materialne przyrodnicze oraz tzw. dziedzictwo niematerialne. W ten sposób jako przykładowe elementy dziedzictwa wymienia się (w zależności od interpretacji) np. kościoły, pałace, pomniki, drzewa,

parki, jeziora, obyczaje, wyobrażenia zbiorowe, przekazy, wiedzę i umiejętności, a nawet zapachy czy klimat. Jak widać definicja stała się bardzo pojemna. Dlaczego jest ona tak istotna dla nauczycieli oraz edukatorów? Otóż pozwala spojrzeć na dziedzictwo z perspektywy interdyscyplinarnej tzn. z punktu widzenia różnych dziedzin badawczych, a patrząc z poziomu szkolnego – różnych przedmiotów nauczania. W ten sposób tematyka związana z dziedzictwem może być wypracowywana i wdrażana na przedmiotach takich jak historia czy wiedza o kulturze (plastyka/muzyka), ale także język polski, geografia, wiedza o społeczeństwie, etyka czy religia. To z kolei sprawia, że dziedzictwo staje się tematem optymalnym dla prowadzenia (zwłaszcza gimnazjalnych) projektów międzyprzedmiotowych.

**Poznański Ostrów
Tumski z lotu
ptaka, fot. M.
Sobczyk.**

Konstatacja 2: Dziedzictwo nie odnosi się tylko do przeszłości

Związek dziedzictwa z przeszłością jest oczywisty, jednakże problematyczny (zwłaszcza w edukacji) staje się jednoczesny brak odniesienia dziedzictwa do teraźniejszości i to przynajmniej na dwóch płaszczyznach.

Po pierwsze mówiąc o tym co było, nie szuka się związków z tym co „tu i teraz”, a jest to jeden z wyznaczników definicji dziedzictwa. Co więcej, dla edukacji na rzecz dziedzictwa to właśnie teraźniejszość jest kluczowa, ponieważ jest punktem wyjścia. Stąd tak ważne, by z dziedzictwem stawać twarzą w twarz, by zadawać sobie pytania: „Dlaczego to co dziś widzę, wygląda tak, a nie inaczej?”, „Jakie dla mnie ma znaczenie to, czego dziś doświadczam?”.

Po drugie, zbyt duże skupienie się na przeszłości oraz przedstawianie jej w sposób faktograficzny w działaniach edukacyjnych powoduje, że ich odbiorca traci kontekst

codziennosci. W ten sposób wiedza staje się oderwana od indywidualnego przeżycia, przez co proces jej asymilacji jest utrudniony. W edukacji na rzecz dziedzictwa ważne jest więc, by mówiąc np. o zabytkach pokazywać ich „ludzka” twarz. W końcu historia każdego z nich to historia ludzi, którzy zdecydowali o jego powstaniu, wybudowali go lub odbudowali, a może kluczowe wydarzenia z ich życia są właśnie związane z tym obiektem? Ponieważ byli to ludzie z krwi i kości, ich doświadczenia stanowią punkt stykowy z doświadczeniem każdego człowieka. Życiowe rozterki, decyzje podejmowane przez bohaterów z przeszłości nie różnią się wiele od naszych, współczesnych decyzji. Trzeba jednak skomentować te podobieństwa. Pomoże to uczniom odczuć emocjonalny związek z daną postacią, zrozumieć jej postępowanie, odnieść do własnego życia. Dzięki temu edukacja na rzecz dziedzictwa, poprzez nawiązanie do systemu aksjologicznego ucznia, może pełnić także rolę wychowawczą.

Konstatacja 3: Dziedzictwo można poznawać aktywnie

Jeżeli podstawową zasadą edukacji na rzecz dziedzictwa jest spotkanie z nim twarzą w twarz, to instynktownie najprostszą formą realizacji wydaje się wycieczka z przewodnikiem. Ta jednak może być prowadzona na bardzo wiele sposobów: od klasycznej formy podawczej, poprzez np. karty pracy, aż do form zbliżonych do gry terenowej. Oczywiście nie trzeba przekonywać, że najefektywniejsze będą formy aktywizujące, dzięki którym uczniowie staną się samodzielnymi odkrywcami dziedzictwa.

Praca z kompasem to jedna z form aktywizacji, fot. CTK TRAKT.

Warto również myśleć o wycieczce jako o komplementarnym elemencie większej całości np. projektu edukacyjnego. Tym bardziej, że sama wycieczka, która w zależności od stopnia aktywizacji ucznia powinna zostać zrealizowana w czasie maks. 2 godzin, zwykle nie wystarcza, by osiągnąć założone cele edukacyjne. Warto więc wprowadzać uczniów

w temat jeszcze przed wyruszeniem na wycieczkę, a następnie podsumować ją na lekcji w szkole.

Powyższe konstatacje pokazują, w jaki sposób Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT definiuje dziedzictwo i edukację na jego rzecz. Warto więc spojrzeć na kilka przykładowych realizacji związanych z poznańskim Ostrowem Tumskim, w których powyższe założenia zyskują praktyczny wymiar.

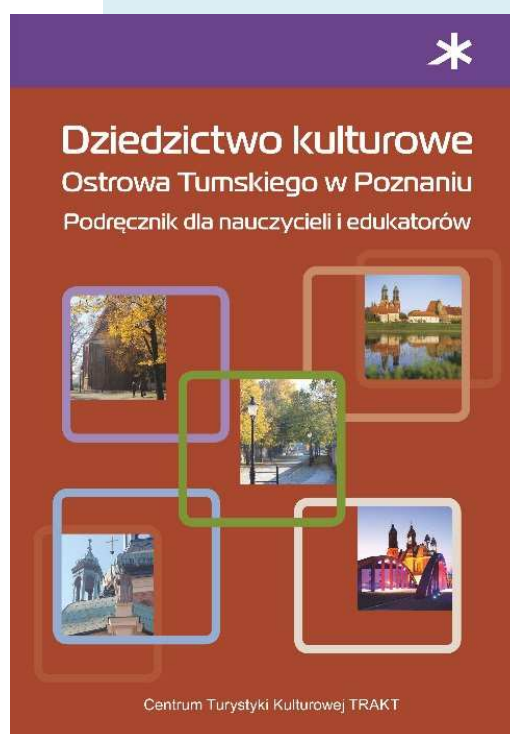
Edukacja dla nauczycieli

To, co zwyczajowo w instytucji kultury nazywa się ofertą edukacyjną dla szkół, należy rozdzielić na dwa moduły: ofertę dla klas szkolnych oraz samych nauczycieli. Z perspektywy instytucji kultury jej kontakt z uczniem odbywa się zawsze za pośrednictwem nauczyciela lub poprzez jego decyzję, dlatego ważne jest wypracowanie stałych ram współpracy z gronem pedagogicznym. Przypadek poznańskiego Ostrowa Tumskiego – miejsca, które nie do końca zakorzeniło się jeszcze w świadomości nie tylko nauczycieli, ale i mieszkańców Poznania, dodatkowo wzmacniał konieczność stworzenia tych ram. Będą one z całą pewnością rozwijane i uzupełniane w nadchodzących latach.

W Centrum Turystyki Kulturowej TRAKT współpraca z nauczycielami prowadzona jest poprzez trzy powiązane ze sobą płaszczyzny: (1) wydawnictwo dla nauczycieli w postaci podręcznika, (2) warsztaty organizowane wspólnie z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu oraz (3) seminaria. Podręcznik dla nauczycieli i edukatorów noszący tytuł „Dziedzictwo kulturowe Ostrowa Tumskiego w Poznaniu” miał spełnić trzy podstawowe cele. Po pierwsze, dostarczyć bogatych materiałów ikonograficznych i pisemnych umożliwiających poznanie dziedzictwa tego obszaru. Po drugie, pokazać w jaki sposób można łączyć realizowaną w szkole podstawę programową z tematyką Ostrowa Tumskiego. Po trzecie, ukazać dziedzictwo tego obszaru w sposób interdyscyplinarny. Ostatni cel wydawał się kluczowy także z perspektywy omówionych wcześniej założeń. Dzięki wprowadzeniu do podręcznika szerokiej definicji dziedzictwa, stał się on cenną pomocą dla nauczycieli uczących historii, plastyki, muzyki, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, geografii, przyrody, religii i etyki na II, III lub IV etapie edukacyjnym, a także dla nauczycieli przedszkolnych oraz wczesnoszkolnych.

Warto dodać, że każdy przedmiot omówiony został w osobnym artykule dzięki czemu zarówno jego powiązanie z dziedzictwem Ostrowa, jak i podstawą programową oraz przykładowymi formami realizacyjnymi zostało wprost wyartykułowane, co miało zwiększyć komunikatywność wydawnictwa. Zaangażowanie w jego przygotowanie grona aktywnych zawodowo nauczycieli sprawiło, że potrzeby przyszłych odbiorców zostały precyzyjnie zidentyfikowane, a sam podręcznik mógł stanowić na nie odpowiedź. Misja przyświecająca publikacji zdecydowała także o tym, że został on wydany w postaci plików PDF dostępnych do bezpłatnego pobrania ze strony internetowej www.poznan.pl/trakt.

Drugim ważnym elementem współpracy z nauczycielami są organizowane cyklicznie warsztaty. Pretekstem dla nich stał się oczywiście przygotowany podręcznik. Ideą warsztatów było połączenie zajęć stacjonarnych z wycieczką po Ostrowie Tumskim. Jak wynikało z ewaluacji przeprowadzonej po pierwszej edycji, uczestnicy wskazywali to rozwiązanie jako największy walor całego przedsięwzięcia. Na warsztaty składała się więc czterogodzinna wycieczka po Ostrowie oraz muzeach i zabytkach znajdujących się na wyspie, podczas której kilkakrotnie zmieniane było miejsce pobytu oraz prowadzący. Wszystko po to, by stosunkowo długi czas wycieczki nie skutkowało zmęczeniem, lecz czynnym udziałem. Za sukces można więc uznać, że podczas ewaluacji wielu nauczycieli deklarowało chęć uczestnictwa w dłuższych wycieczkach. Tydzień po wizycie na Ostrowie, uczestnicy udawali się do Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, gdzie przeprowadzono sześciogodzinne szkolenie, na które składało się: praca w grupach na podstawie analizy tekstów z podręcznika, zajęcia dotyczące zastosowania metody projektowej w kontekście dziedzictwa Ostrowa Tumskiego oraz wykład na temat organizacji wycieczki dla uczniów na poznańską wyspę katedralną. O potrzebie podejmowania tego typu tematyki może świadczyć fakt, że w pierwszej edycji warsztatów udział wzięło 130 nauczycieli, z czego połowa nigdy wcześniej nie realizowała zajęć z uwzględnieniem tematyki Ostrowa

**Podręcznik dla nauczycieli
o Ostrowie Tumskim.**

Tumskiego. Warto także dodać, że interdyscyplinarność podręcznika znalazła także odbicie wśród nauczycieli, którzy wzięli udział w warsztatach. Byli to m.in. poloniści (12 proc.), katecheci (12 proc.) oraz nauczyciele geografii i przyrody (5 proc.). Najliczniejszą grupę stanowili natomiast historycy (22 proc.) oraz nauczyciele przedszkolni i wczesnoszkolni (37 proc.).

Seminarium dla nauczycieli, fot. CTK TRAKT.

Kolejnym, trzecim elementem współpracy z nauczycielami są realizowane co roku seminaria dotyczące edukacji regionalnej. Jedno z nich poświęcone było właśnie na tematyce Ostrowa Tumskiego. Ponieważ odbyło się ono w kilka miesięcy po pierwszej edycji warsztatów

stanowiło również przestrzeń do prezentacji działań podejmowanych przez nauczycieli już

po zakończeniu udziału w szkoleniu. Najbardziej aktywnym przyznano tytuł „Promotora dziedzictwa kulturowego Ostrowa Tumskiego”. Wśród prezentowanych realizacji pojawiły się także międzyprzedmiotowe projekty edukacyjne, co pokazuje, że tego typu potencjał również warto wykorzystywać.

Edukacja dla uczniów

W roku 2013 na ofertę CTK TRAKT dla klas szkolnych składały się przede wszystkim dwa elementy: warsztaty edukacyjne oraz wycieczki edukacyjne. Pierwsze z nich adresowane były do uczniów szkół podstawowych oraz dotyczyły dziedzictwa kulturowego Poznania. Z kolei wycieczki stanowiły rozwinięcie działalności CTK TRAKT na Ostrowie Tumskim, ponieważ zostały przewidziane tylko na ten obszar. Im też warto przyjrzeć się bliżej.

Wycieczki edukacyjne adresowane są do uczniów wszystkich etapów edukacyjnych. Treści, cele edukacyjne oraz forma realizacji dopasowane są do wieku odbiorców oraz podstawy programowej przedmiotu, do którego dany temat się odnosi. Nawiązują one zarówno do takich przedmiotów jak historia czy wiedza o społeczeństwie, ale także do muzyki, plastyki, wiedzy o kulturze, geografii i przyrody oraz języka polskiego. W ten sposób postulat

o interdyscyplinarności dziedzictwa Ostrowa znalazł swe odzwierciedlenie w praktyce. Oprócz wycieczek wyraźnie profilowanych pod podstawę programową wybranych przedmiotów w ofercie znalazła się także wycieczka, którą można by nazwać „ogólnorozwojową”. Została ona przygotowana zwłaszcza z myślą o tych nauczycielach, którzy planują skorzystać z serii zajęć (od ogólnych do coraz bardziej profilowanych), a jej zadaniem jest wprowadzenie w tematykę Ostrowa Tumskiego.

**Obserwacja podczas zajęć,
fot. CTK TRAKT.**

Idea wycieczek została podporządkowana dwóm głównym zasadom: po pierwsze, muszą one aktywizować uczniów, a po drugie, odnosić się do ich doświadczenia i teraźniejszości. Oznacza to, że uczniowie powinni identyfikować się z omawianymi bohaterami oraz sytuacjami przez nich przeżywanymi. Jako przykład może posłużyć opowieść o Akademii Lubrańskiego – szkole humanistycznej założonej w XVI w. na Ostrowie Tumskim.

Tak jak i uczestnicy wycieczki, adepci Akademii Lubrańskiego otrzymywali status ucznia. Jednak czy ich

szkoła podobna była do współczesnej? By wypuklić różnice, dzieci mogą pracować na krótkich fragmentach tekstów źródłowych opisujących życie w Akademii, a następnie zestawić dawną szkołę z im współczesną. Dzięki temu dane wydarzenie otrzymuje kontekst codzienności, który jest tak ważny w procesie edukacji.

Podsumowanie

Działalność CTK TRAKT na poznańskim Ostrowie Tumskim wpisuje się w nurt edukacji na rzecz dziedzictwa, która w Europie zyskuje coraz większe znaczenie. Wynika to z faktu, że pytanie o bycie Europejczykiem/Europejką zasadza się tak naprawdę na zagadnieniu tożsamości człowieka, która z kolei kształtowana jest wprawdzie przez to co lokalne i regionalne. W edukacji na rzecz dziedzictwa mowa jest nawet o prywatnym dziedzictwie,

czyli takim, które dla mnie, jako jednostki ma wyjątkowe znaczenie, a patrząc dalej: dla mojej rodziny, czy mojej wspólnoty. Nieprzypadkowo więc poznańska instytucja kultury CTK TRAKT zdecydowała się objąć szczególnym działaniem edukacyjnym obszar Ostrowa Tumskiego. Niemniej jednak, działalność CTK TRAKT może posłużyć jako dobra praktyka dla innych regionów Polski.

Bibliografia:

1. M. Nowacki, *Dziedzictwo i turystyka: relacje i ewolucja koncepcji*, [w:] *Kultura i turystyka. Wspólne korzenie*, B. Włodarczyk, B. Krakowiak (red.), Łódź 2012, s. 35–49.
2. *Aqueduct. Nabywanie kluczowych kompetencji poprzez edukację na rzecz dziedzictwa kulturowego*, J. Van Lakerveld, I. Gussen (red.), <http://the-aqueduct.eu/> (dostęp: 05.06.2013)
3. *Dziedzictwo kulturowe Ostrowa Tumskiego w Poznaniu*, D. Konieczka-Śliwińska, M. Herkt, R. Pernak (red.), Poznań 2012.
4. *Heritage in the classroom. A practical manual for teachers*, V. De Troyer (red.), www.hereduc.net (dostęp: 10.06.2013).

* Artykuł został opublikowany w roku 2013, jeszcze przed otwarciem Bramy Poznania. Od tego czasu oferta została rozbudowana i można się z nią zapoznać poprzez stronę internetową: <http://bramapoznania.pl/oferta/edukacja/>.